

знаходять відповідного застосування у мовленнєвій практиці молодших школярів із ТПМ. Це виявляється в обмеженому вживанні префіксально-дієслівної лексики.

Як показало дослідження, рівень умінь добирати до поданих дієслівних форм слова з довідки, із власного словника, знаходити дієслова у тексті, здатність активізації лексем із пасивного словника, вміння робити морфологічний розбір слів, користуючись умовними позначеннями, є досить низьким, що свідчить про недостатню увагу до словотворення дієслів, до префіксів, доцільного використання їх у творенні слів, а також їх участі у змінюванні семантичного відтінку слова. Внаслідок чого молодші школярі не достатньо оволодівають префіксально-дієслівним словотворенням.

Таким чином, підсумки констатувального експерименту, який проводився у третій класі шкіл для дітей із ТПМ показали, що загальний рівень володіння теоретичними знаннями про префікси, їх функціональну роль, здатність до словотворення дієслів за допомогою префіксів у молодших школярів із мовленнєвими порушеннями є недостатнім.

Проведення констатувального зрізу дало можливість виявити стан сформованості словотворчих дієслівних умінь із використанням префіксів у молодших школярів із ТПМ та стало основою для подальшої розробки методичних рекомендацій, які можуть бути використані вчителям молодших класів при опрацюванні розділів «Будова слова» та «Частини мови».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. С-Пб.: Детство-Пресс, 2007 – 471с
2. Земская Е.А. Современный русский язык: Словообразование. – М., 1973. – 304 с.
3. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір. // Українська мова і література в школі. – 1970 - №11.
4. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Частина 1 / Н.С. Гаврилова, Е.А. Данілавичюте, В. В. Тищенко ; за ред. М. К. Шеремет – К. : Неопалима купина, 2006. – 360 с.
5. Сохин Ф.А. Некоторые вопросы овладения грамматическим строем языка в свете физиологического учения // Сов. Педагогика. Под ред. И.П.Павлова. – 1957 - №7. – С.42-56.

УДК 376-056.264.016:615.82

ВИКОРИСТАННЯ МАСАЖУ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ

Кондратенко В.О.

кандидат педагогічних наук, доцент

Панченко О.М.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П. Драгоманова

У цій статті розповідається про вплив логопедичного масажу на процес корекції мовленнєвих порушень, необхідність його використання, а також про його основні цілі та сучасні методики.

Эта статья рассказывает о влиянии логопедического массажа на процесс коррекции речевых нарушений, необходимости его использования, а также об его основных целях и современных методиках.

This article deals with an influence, which logopedic massage makes on the speech correction process. It is also about necessity of using logopedic massage, its main goals and actual methods.

Ключові слова: логопедичний масаж, вплив, методи, мовленнєві порушення, корекція мовленнєвих вад.

Ключевые слова: логопедический массаж, влияние, методы, речевые нарушения, коррекция речевых нарушений.

Key words: logopedic massage, influence, methods, speech disorders, correction of speech disorders.

Протягом останніх років спостерігається значне збільшення кількості дітей із мовленнєвими порушеннями, які потребують логопедичної допомоги. Серед них велика кількість вад звукомови, які можуть мати як органічний, так і функціональний характер, причиною яких виступають мовнорухові розлади різного ступеню тяжкості. Рухові порушення артикуляційного апарату є однією з основних причин формування

неправильної вимови у дітей. У зв'язку з цим у логопедичній роботі необхідно використовувати масаж артикуляційного відділу верхнього кінця мовно-рухового аналізатора, зокрема найбільш рухомих його частин: м'язів обличчя та язика.

Логопедичний масаж — це метод активної механічної дії, який впливає на стан м'язів, нервів, кровоносних судин і тканин периферичного мовленнєвого апарату. Це одна з логопедичних методик, яка сприяє нормалізації мовлення та емоційного стану осіб із мовленнєвими порушеннями. В основі масажу лежить складний процес, зумовлений нервово-рефлекторним, гуморальним та механічним впливом. [2, 4]

Масаж — це один з найдавніших та найефективніших лікувальних заходів. Теоретичне обґрунтування необхідності логопедичного масажу у комплексній корекційній роботі зустрічається в Архіпової О.Ф., Ейдінової М.Б., Мاستюкової Є.М., Правдіної О.В., Семенович К.А. та багатьох інших авторів.

Масаж, як засіб лікування застосовується на науковій основі лікування нервово-м'язового апарату, обміну речовин та інших систем організму як дорослих, так і дітей. Він входить в комплексну медико-педагогічну систему реабілітації дітей, підлітків і дорослих із мовленнєвими порушеннями. [1]

Масаж в логопедичній роботі використовується при корекції різних порушень: дислалії (різних її форм), дизартрії (в тому числі її стертої форми), ринолалії, афазії, заїкання, алалії та при порушеннях голосу. В цілому масаж застосовується в корекційній педагогічній роботі у всіх тих випадках, коли спостерігається порушення тону м'язів.

Логопедичний масаж — це частина комплексної роботи, спрямованої на подолання мовленнєвих порушень. Він може проводитися протягом всієї корекційної роботи, але особливо важливе його використання на підготовчих етапах. Нерідко масаж є необхідною умовою ефективності логопедичної допомоги.

Основною метою логопедичного масажу є нормалізація м'язового тону загальної, мимічної та артикуляційної мускулатури; зменшення прояву парезів і паралічів м'язів артикуляційного апарату; зниження кількості судом у м'язах мовленнєвого апарату; стимуляція пропріоцептивних відчуттів; активізація тих груп м'язів периферичного мовленнєвого апарату, у яких була недостатня скорочувальна активність; формування довільних, координованих рухів органів артикуляції. [3, 4]

При подоланні артикуляційних порушень логопедичний масаж проводиться разом із пасивною, пасивно-активною та активною артикуляційною гімнастикою. Для формування мовленнєвого дихання, голосу, нормалізації емоційного стану масаж може використовуватися в комплексі з традиційними логопедичними вправами.

Науковці протягом багатьох років досліджень пропонували різноманітні авторські методики використання масажу в логопедичній роботі. Багато з них не втрачають актуальності донині. Заблудовський І.З., один з основоположників системи масажу, був автором методики стимулюючого масажу обличчя, яка активно застосовується і на сьогодні. [1]

Логопедичний масаж може здійснювати як логопед чи дефектолог, так і медичний працівник, який володіє технікою логопедичного масажу, тобто пройшов спеціальну підготовку і знає анатомію і фізіологію м'язів, які забезпечують мовнорухову діяльність, а також етіопатогенез мовленнєвих порушень. Елементи масажу можуть здійснюватися батьками дитини, спеціально проінструктованими і навченими логопедом. [4]

Архіпова О.Ф. розглядає логопедичний масаж як структурну частину індивідуального логопедичного заняття з дитиною, в якій діагностували дизартрію. При цьому логопедичний масаж має передувати артикуляційній гімнастиці. Автор пропонує три комплекси диференційованого логопедичного масажу, у кожному з яких знаходяться вправи, спрямовані на подолання патологічної симптоматики. Перший комплекс вправ — це логопедичний масаж при високому тонусі м'язів (ригідний синдром), другий — комплекс вправ логопедичного масажу при спастико-атактико-гіперкінетичному синдромі. Останній комплекс пропонується проводити при паретичному синдромі (низькому тонусі м'язів). Також Архіпова О.Ф. поділяє індивідуальне заняття на три блоки: підготовчий, основний та домашнє завдання. Її авторська методика — логопедичний масаж, спрямований на нормалізацію тону м'язів артикуляційного апарату дітей раннього віку. [1]

Взявши за основу систему масажу Архіпової О.Ф. для дітей з дитячим церебральним паралічем і знання, основою яких є звичайний лікувальний масаж, Краузе О.М. розробила схему логопедичного масажу для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Це значно полегшило корекцію звуковимови і дозволило досягти певних результатів. Вона виділила такі основні види логопедичного масажу:

- класичний ручний масаж. Це лікувальний класичний масаж, який використовується без врахування рефлекторного впливу і проводиться поруч з ураженою ділянкою чи безпосередньо на ній;
- точковий масаж як різновид лікувального масажу використовують тоді, коли локально впливають розслаблюючим чи стимулюючим способом на біологічно активні точки (БАТ);
- апаратний масаж, який проводять з допомогою вібраційних, вакуумних та інших приладів;
- зондовий масаж, що використовують з метою нормалізації мовленнєвої моторики за методом Новікової Є.В. [5]

Класичні види масажу дещо по-іншому використовують в логопедичній практиці. Застосовуються в основному три прийоми поглажування: поверхнєве, глибоке обхватувальне та граблеподібне поглажування у вигляді допоміжного прийому. Розтирання та розминання в логопедичній роботі проводиться, як правило, на невеликих, обмежених ділянках, в області окремих м'язових груп. Прийом пунктирування застосовують на обличчі, особливо в місцях виходу нервів, а також там, де незначна кількість жирової тканини (чоло, скроневі кістки, нижня щелепа). Вібрацію і щільне натискування зазвичай використовують в роботі з біологічно активними точками. [3]

Вибір прийомів масажу залежить від стану м'язевого тону, рухових можливостей та патологічної симптоматики. При пониженому тонусі мовленнєвої мускулатури використовують поглажування, розтирання, розминання, сильну вібрацію та пунктирування.

Для підвищеного тону (спастичного стану м'язів) найкраще підійдуть поглажування та легка вібрація. Ізольовано окремі прийоми в практиці масажу зазвичай не застосовуються, а використовуються, як правило, їх комплекси. Також досить часто масаж поєднують з прийомами пасивної чи активної гімнастики, самомасажем. [2, 4]

Досить велике поширення отримав зондовий масаж, який є ефективним методом нормалізації моторики мовленнєвого апарату. Завдяки саме цьому виду масажу можна цілеспрямовано впливати на м'язи артикуляційних органів, активізуючи та відновлюючи їх моторну діяльність. Термін подолання недоліків вимови залежить від тяжкості мовленнєвого порушення, віку та індивідуальних особливостей дитини. Для цього масажу Новіковою Є.В. були розроблені спеціальні зонди, кожен з яких впливає на визначену групу м'язів язика, вилиць, щік, губ, м'якого піднебіння.

Спроби замінити руки масажиста апаратом робилися давно, оскільки він може полегшити працю логопеда, збільшити пропускну спроможність масажних кабінетів, застосовуватися в домашніх умовах. З апаратних видів масажу найбільш широко використовують вібро-, гідро-, пневмо-, вакуумо-, баро- та ультразвуковий масаж у різноманітному їх поєднанні.

Ефективність дії будь-якого масажу залежить від знання анатомії, механізму порушення, реактивності організму та функціонального стану того, кого масажують. Тому дуже необхідним є контакт логопеда із самим пацієнтом, і співпраця з лікарем. [1, 3]

Характер масажу в основному визначається трьома компонентами: силою, темпом та протяжністю. Сила масажу – це сила тиску, яку руки масажиста передають на тіло безпосередньо через зонд. Вона може бути великою (глибокий масаж), середньою і малою (поверхневий масаж). Темп коливається від швидкого до середнього і повільного. Чим довше робиться масаж, тим більше він впливає на зниження збудливості нервової системи.

Таким чином, різноманітними прийомами і видами масажу покращують кровообіг в м'язових тканинах, обмінні процеси в нервовій системі, цим самим змінюючи функціональний стан кори головного мозку, підвищуючи чи знижуючи її збудливість.

Крім того, відповідна реакція пацієнта залежить від прийомів, використаних логопедом. При порівняно однаковому технічному виконанні одні прийоми, такі як проглажування, розтирання, більше знижують збудливість нервової системи, інші – ударні, вібраційні прийоми, навпаки – підвищують її. Різні поєднання прийомів дозволяють логопеду індивідуалізувати сеанси масажу і збільшувати в кожному конкретному випадку ефективність відповідних реакцій пацієнта. При цьому також виникають позитивні психологічні зміни: покращується емоційний стан, зменшується скутість, виникає відчуття тепла в артикуляційній мускулатурі. [2]

Таким чином, грамотно побудований масаж (коли правильно вибрані і проведені прийоми, визначені їх інтенсивність і дозування) є вагомим засобом не лише корекції мовленнєвих вад, невід'ємною частиною логопедичної роботи, а й лікування і відновлення працездатності, зняття втоми і підтримки загального тону організму, активним засобом зміцнення здоров'я і попередження захворювань організму, особливо при порушеннях загальної та дрібної моторики на фоні артикуляційних розладів. Використання масажу при різних формах дислалії та стертої форми дизартрії є подальшими завданнями нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архипова Е.Ф. Логопедический массаж при дизартрии. – М.: Астрель, 2008. – 123с.
2. Блыскина И.В., Ковшиков В.А. Массаж и коррекция артикуляторных расстройств. – СПб.: Сатис, 1995. – 286 с.
3. Дедюхина Г.В., Яньшина Т.А., Могучая Л.Д. Логопедический массаж и лечебная физкультура с детьми 3-5 лет, страдающими детским церебральным параличом. Учебно-практическое пособие для логопедов и медицинских работников. - М.: «Издательство ГНОМ и Д», 2000. - 32 с.

4. Дьякова Е.А. Логопедический массаж: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2005. – 96 с.

5. Краузе Е.Н. Логопедический массаж и артикуляционная гимнастика: Практическое пособие. – СПб.: КОРОНА принт, 2004. – 80 с.

УДК 376-056.264

ЛОГОПЕДИЧНИЙ СУПРОВІД СІМ'Ї, В ЯКІЙ ВИХОВУЄТЬСЯ ДИТИНА З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Конопляста С.Ю.

доктор педагогічних наук, професор
Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

Кисличенко В.А.

Миколаївський державний
університет імені О.В.Сухомлинського

У статті висвітлено результати дослідження впровадження програми неперервного логопедичного супроводу сім'ї, у якій виховується дитина з порушеннями мовлення.

The article deals with the results of research of complex speech therapy provided for families with child with speech disorders and the programme of the logopedic support for such families.

Ключові слова: логопедичний супровід сім'ї, порушення мовлення, корекційний процес, батьки.

Keywords: speech disorders, correction process, logopedic support, parents.

Останні десятиріччя вивчення взаємодії сім'ї та логопеда здійснювалось переважно з організаційних позицій, що формувало однобічне уявлення та гальмувало розуміння глибини проблеми. Незважаючи на безперечну пріоритетність сім'ї у мовленнєвому розвитку дитини дошкільного віку (D.Boulby, Л.С.Виготський, О.М.Вінарська, М.М.Кольцова, М.І.Лісіна та ін.) роль родини звузилась до обмежених форм роботи з батьками у логокорекційному процесі. Порівняльний аналіз спеціальної літератури (Н.С.Жукова, О.М.Корнєв, О.М.Мастюкова, В.М.Сорокін, Т.Б.Філічева, Л.М.Шипіцина та ін.) свідчить про недостатність вивчення можливостей батьків у процесі корекції мовлення, про несформованість вимог до участі родини у логокорекції, відсутність єдиної системи інформування батьків та попередження мовленнєвих розладів.

Вищезазначене обумовило необхідність наукового обґрунтування, розробки та впровадження комплексної програми неперервного логопедичного супроводу сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення.

Концепція супроводу як нового напрямку у наданні допомоги дітям та їх оточенню почала активно розроблятися з середини 90-х років минулого століття. Теоретичні й практичні аспекти психолого-педагогічного супроводу відображені в роботах сучасних дослідників А.Г.Асмолова, М.Р.Бітянкової, Л.М.Гречко, С.В.Духновського, В.В.Кобильченка, О.А.Козирєва, Н.М.Назарової, О.Є.Обухової, Р.В.Овчарової, Т.І.Чіркової, Л.М.Шипіциної та ін. Особлива увага у дослідженнях спрямована на механізми, види, способи й умови надання психологічної підтримки та допомоги дітям у процесі шкільного навчання.

Системний аналіз проблеми показав доцільність виокремлення поняття «логопедичний супровід» у контексті неперервного, комплексного корекційно-логопедичного впливу у межах тріади «дитина-логопед-сім'я».

Логопедичний супровід сім'ї ми розглядаємо як структурний компонент загального психолого-педагогічного супроводу, де у співвідношенні підсистем логопедичний супровід залишається самостійним напрямом, що має свої методологічні засади, мету, специфічні завдання і шляхи вирішення. Логопедичний супровід – це вплив на дитину, прямий чи опосередкований (через близьке оточення), який реалізується у різних формах (за необхідністю) протягом усього дитячого віку спеціалістами-логопедами.

У ході проведеного дослідження розроблено алгоритм та зміст багатофункціональної програми неперервного логопедичного супроводу сімей дітей-логопатів, який включає інноваційні, включно з авторськими, та традиційні технології логокорекційної роботи у межах сімейно-центрованого підходу. Реалізація сучасного сімейно-центрованого підходу у практиці логопедичної роботи забезпечується наданням відповідної ролі батькам у процесі нормалізації перебігу розвитку мовлення дитини за умови постійної взаємодії логопеда і родини, яка виховує дитину з порушенням мовлення.

Розроблений нами зміст логопедичного супроводу сімей базується на міждисциплінарному підході та інтеграції декількох ланок процесу логопедичної допомоги дитини із ПМ у закладах охорони здоров'я та освіти, і є